

Türkiye'deki Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Tekniği ile Analizi

Özlem KARADAĞ AK*^{ID} Ayşe Elif YAZGAN^{ID} Yasemin TELLİ ÜÇLER^{ID}

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Lojistik Yönetimi Bölümü, Konya, Türkiye

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi: 13.01.2025
Kabul Tarihi: 27.02.2025
Yayın Tarihi:

Anahtar Kelimeler:
Katılım bankaları,
Finansal performans,
Çok kriterli karar verme

ÖZET

Ülke ekonomisi için büyük öneme sahip olan bankaların sektördeki rekabet nedeniyle kaynaklarını etkin ve verimli kullanmaları önem arz etmektedir. Bu nedenle bankaların performans değerlendirmeleri yapılmalı ve değerlendirme sonucunda gerekli önlemler alınmalıdır. Bu çalışma, Türkiye'de hızla büyüyen katılım bankacılığı sektöründe faaliyet gösteren altı katılım bankasının 2019-2023 yılları arasındaki finansal performanslarını Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemleri ile karşılaştırmalı olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada 2019- 2023 yılları arasında Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren 6 katılım bankasının finansal performansları ÇKKV Yöntemlerinden SD ve GIA kullanılmış ve sonuçları karşılaştırılmıştır. Literatür araştırması sonucunda seçilen 8 kriterin (Özkaynaklar/Toplam Aktif, Toplam Kullanılan Fonlar/ Toplam Aktif, Toplam Toplanan Fonlar/ Toplam Aktif, Toplam Kullanılan Fonlar/ Toplam Toplanan Fonlar, Net Dönem Kârı/ Toplam Aktif (ROA), Net Dönem Kârı/ Özkaynaklar (ROE), Özkaynaklar/ (Kredi + Piyasa + Operasyonel Riske Esas Tutar), Net Kâr Payı Geliri/ Toplam Aktif) ağırlıklandırılmasında SD (Standart Deviation) yöntemi kullanılırken, bankaların başarı sıralamaları için GIA (Gray Relational Analysis) yöntemi kullanılmıştır. Ele alınan analiz döneminde katılım bankalarının finansal performansı üzerindeki en etkili değerlendirme ölçütü 2019 yılında "ROA" olmakla birlikte, pandeminin yaşandığı 2020 ve 2021 yıllarında bu ölçüt "Toplam Toplanan Fonlar/ Toplam Aktif" olmuştur. Pandemiden sonraki toparlanma dönemi olan 2022 ve 2023 yıllarındaki finansal performans üzerindeki etkisi en fazla olan değerlendirme ölçütü ise "Net Dönem Kârı/ Özkaynaklar (ROE)" olmuştur. Diğer taraftan katılım bankalarının performansı üzerindeki en az etkiye sahip değerlendirme ölçütünün ise yıllar itibarıyla değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. 2019 ve 2020 yılları için finansal açıdan en başarılı olan katılım bankası Ziraat Katılım iken, 2021 ve 2022 yıllarında Kuveyt Türk, 2023 yılında ise Vakıf Katılım olmuştur. 2021 yılı hariç tüm yıllarda Albaraka Türk ise finansal başarı açısından en düşük performans sergileyen banka olmuştur. Vakıf Katılım 2020-2023 yılları arasında, Emlak Katılım ise 2019-2022 yılları arasında finansal performans açısından ilk üçte yer alan bankalar olmuştur.

Analysis of Financial Performance of Participation Banks in Turkey Using Multi-Criteria Decision-Making Technique

Article Info

Received: 13.01.2025
Accepted: 27.02.2025
Published:

Keywords:
Participation Banks,
Financial Performance,
Multi- Criteria Decision-
Making.

ABSTRACT

It is important for banks, which are of great importance for the national economy, to use their resources effectively and efficiently due to competition in the sector. For this reason, performance evaluations of banks should be made, and necessary measures should be taken as a result of the evaluation. The purpose of this study is to analyze the financial performance of participation banks in Turkey, which are increasing their share in the sector with an increasing momentum. In the study, the financial performances of 6 participation banks operating in the Turkish Banking Sector between 2019 and 2023 were compared using Multi-Criteria Decision-Making Methods. While the SD method was used for weighting the 8 criteria selected as a result of the literature research, the GIA method was used for the success rankings of the banks. The evaluation criterion with the highest impact on the financial performance of participation banks in the periods included in the analysis was "Net Income / Total Assets (ROA)" in 2019, while this criterion was "Total Funds Collected / Total Assets" in 2020 and 2021, when the pandemic was experienced. The evaluation criterion with the highest impact on financial performance in 2022 and 2023, the recovery period after the pandemic, was "Net Income/ Total Equity (ROE)". On the other hand, it has been determined that the evaluation criterion with the least impact on the performance of participation banks varies over the years. In 2019 and 2020, Ziraat Katılım was the most financially successful participation bank, Kuveyt Türk in 2021 and 2022, and Vakıf Katılım in 2023. In all years except 2021, Albaraka Türk has been the lowest performing bank in terms of financial success. In the last four years except 2019, Vakıf Katılım and Emlak Katılım were in the top three except for 2023.

Bu makaleye atıfta bulunmak için:

Karadağ Ak, Ö., Yazgan, A. E., & Telli Üçler, Y. (2025). Türkiye'deki Katılım bankalarının finansal performanslarının çok kriterli karar verme tekniği ile analizi. *Fivezero*, 5(1), 1-21. <https://doi.org/10.54486/fivezero.2025.42>

*Sorumlu Yazar: Özlem KARADAĞ AK, okaradagak@erbakan.edu.tr

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

GİRİŞ

Modern İslami finans fikri 1940'larda Hintli Müslümanlara kadar uzanırken ve 1960'larda Mısır'da öncülerini görürken, ilk İslami finans kurumları 1970'lerin başından itibaren şekillenmeye başlamıştır. İslam Konferansı Örgütü'nün gözetimi altında ve Kral Faysal gibi Suudi önderlerin desteklemesiyle Müslüman önderler, İslam dünyasının “siyasi ve ekonomik kaderini” şekillendirecek bir İslami bankacılık sistemi oluşturmaya çalışmışlardır. Bu koşullar altında, 1974 yılında Lahor'da düzenlenen İslam İş Birliği Teşkilatı zirvesinde İslam Kalkınma Bankası kurulmuş ve sonraki yıllarda bir dizi İslami banka faaliyete geçmiştir (Hardy, 2012: 2). Bu bankalar 1970'lerde, genellikle faizsiz bir temelde faaliyet gösteren ticari bankalar iken, bugün, siyasi-ekonomik ortamda yaşanan geniş çaplı değişimlerin bir sonucu olarak daha çeşitli ve yenilikçi, yeni nesil İslami finans kurumları olarak piyasada yer almaktadır. Bu sektördeki en önemli gelişme, İslami finansın küresel ekonomiye giderek daha fazla entegre olmasıdır denilebilir (Warde, 2010: 1). İslami finansın küreselleşmesi, özellikle katılım bankacılığının gelişimiyle hız kazanmıştır.

Katılım bankaları, faiz hassasiyetine sahip bireylerin ellerindeki fonları ekonomiye kazandırmak amacıyla kurulmuş, aynı zamanda bu fonların güvenli bir şekilde muhafaza edilmesine ve değerlendirilmesine yardımcı olmuştur. 1970'li yıllarda kurulan ve günümüzde hala faaliyet gösteren bu bankalar, zaman içinde daha geniş bir yelpazede finansal ürünler sunarak, piyasa koşullarına daha iyi uyum sağlamıştır (Alharbi, 2015: 15). Bu bankaların hem bireyler hem de işletmeler için sunduğu alternatif finansman yöntemleri, İslami finansın küresel ölçekteki önemini artırmış ve bu sektörü daha dinamik hale getirmiş ve özellikle Müslüman çoğunluklu ülkelerde alternatif bir finansal aracılık yolu olarak ortaya çıkmıştır (Aysan, vd., 2016: 187).

Türkiye, 1980'lerde Turgut Özal'ın Başbakanlığı döneminde sıkı bir şekilde kontrol edilen ekonomisinin liberalleşmesiyle birlikte, küresel İslami finans eğilimlerine katılmaya başlamıştır. Arap Körfez ülkelerinden daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekme planının bir parçası olarak 1983 yılında bir kararname ile “Özel Finans Kurumu” unvanı ile faizsiz bankacılık yasallaştırılmıştır. Fakat bu kurumlar konvansiyonel bankalarla aynı statüye sahip olmadığı gibi Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın sigorta programı kapsamında değillerdi ve devlet tahvillerine de yatırım yapamıyorlardı (Hardy, 2012: 3). İslam Kalkınma Bankası'nın kurucu üyelerinden olan Türk devleti, 1984 yılında hissesini yükselterek bankanın en büyük ortaklarından biri olmuştur. Bu durum Türkiye'ye İslam Kalkınma Bankası'nın yönetim kurulunda daimî bir üye bulundurma hakkı vermiş ve sonuç olarak Türkiye, İslam ülkeleri arasında iş birliği programlarının gerçekleştirilmesine yardımcı olan, uluslararası ticaret ve altyapı projelerini destekleyen ve yeni finansal araçlar geliştiren İslam Kalkınma Bankası'nda daha etkili bir rol oynamıştır (Savaşan, Saraç ve Gürdal, 2013: 113).

1985'te faaliyetlerine başlayan Albaraka Türk, Türkiye'deki katılım bankacılığının ilk uygulamasıdır. Onu aynı yıl Faisal Finans izlemiştir ve her ikisinde de Arap Körfezi paydaşları kontrol hissesine sahiptir. Yıllar içerisinde Türk sermayesi ve mülkiyetiyle diğer özel finans kurumları da kurulmuştur: 1991'de Anadolu Finans, 1995'te İhlas Finans ve 1996'da Asya Finans (tkbb.org.tr). Ancak 1990'ların sonundaki döviz ve mali kriz nedeniyle bankacılık sektörü 1999-2001 yılları arasında çok zor bir dönemden geçmiştir. Kriz dönemi, sistemik nedenlerden dolayı bir dizi geleneksel bankanın iflasıyla ve ayrıca yaygın kurumsal yönetim başarısızlıklarıyla da damgalanmıştır. Bu başarısızlıklar finansal sistemi güçlendirmek için yeni düzenlemelerle sonuçlanmıştır. Bu süreçte, Özel Finans Kurumları bankacılık sektörünün şemsiyesi altına alınmış ve Aralık 1999'dan itibaren, 4389 sayılı Bankacılık Kanunu kapsamına dahil edilmiştir (Asutay, 2013: 215). Sektörde yer alan “Özel Finans Kurumları”, 2005 yılında yürürlüğe giren Bankacılık Kanunu (5411 sayılı) ile “Katılım Bankası” unvanı ile faaliyetlerine devam etmektedirler (tkbb.org.tr). 2007-2009 küresel mali krizi ve artan belirsizlik, daha fazla küreselleşmeyle birlikte, özellikle İslami bankacılığın çok hızlı gelişmesine katkıda bulunmuştur

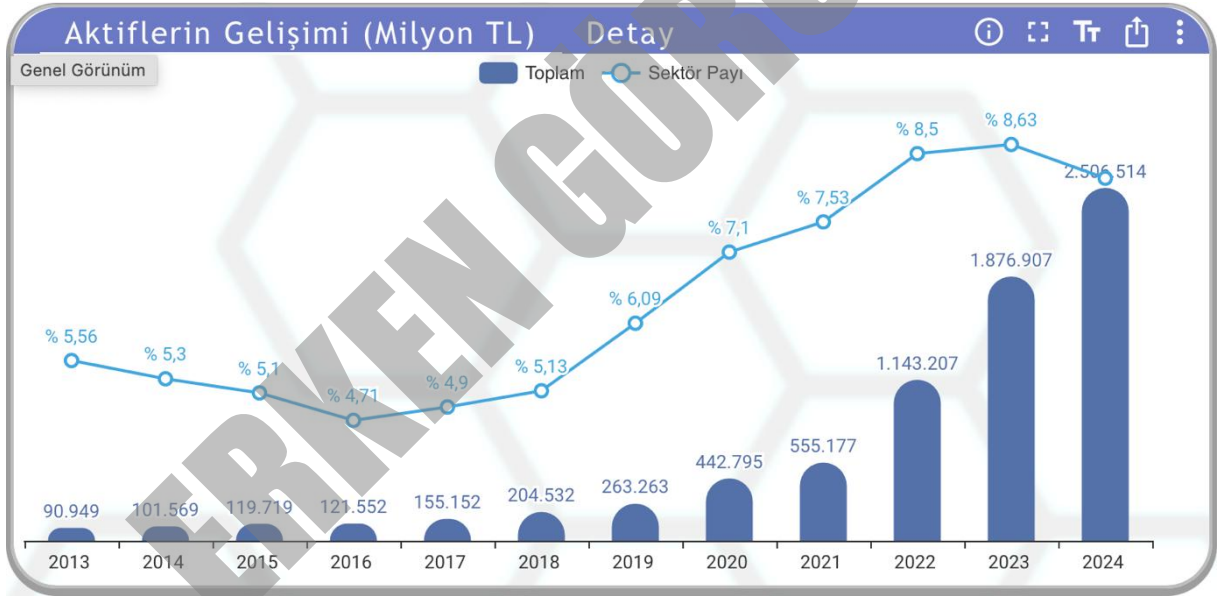
(Bilgin, Danisman, Demir & Tarazi, 2021: 1).

Yapılan düzenleme ve denetlemelerle günümüzde gittikçe payını artıran katılım bankalarının finansal performanslarının analiz edilmesi bankaların durumu hakkında ilgilenenleri bilgilendirmenin etkili yöntemlerinden biridir. İşletmelerin performanslarının analizi, işletmelerin hedeflerine ulaşma yolunda uygulamış oldukları stratejilerinin doğruluğunu ortaya koyma ve bu stratejilerin söz konusu işletmeyi hedeflerine ne ölçüde taşıdığını göstermesi açısından önemlidir (Öğüt ve Tarhan, 2022: 160). Finans sektörünün önemli kurumlarından olan bankaların performanslarının ölçülmesi, müşterilerinin memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi, kendileri ve rakipleri ile karşılaştırma yapmaları, hissedarları için başarılı olup olmadıklarının tespiti gibi konulardaki değerlendirmelerin ve kararların varsayımlar yerine gerçek verilerle ele alınmasına imkân tanımaktadır.

Türk Bankacılık Sektörünün ve Katılım Bankacılığının yıllar itibariyle rakamlarla gelişimine bakıldığında; Ekim 2024 verilerine göre sektörün aktif büyüklüğü 30.884.697 milyon TL'ye ulaşmıştır. Aktiflerin %85,97'si mevduat bankalarına, %8,15'i katılım bankalarına, %5,88'i ise kalkınma ve yatırım bankalarına aittir (tkbb.org.tr). Katılım bankalarının 2013-2024 yılları arasındaki aktiflerinin gelişimine (Şekil 1) bakıldığında ise; 2013 yılında 90.949 milyon TL ile sektörde %5,56'lık bir aktif büyüklüğüne sahipken, 2024 Ekim itibariyle 2.506.514 milyon TL ile bu payını %8,63 yükselttiği görülmektedir.

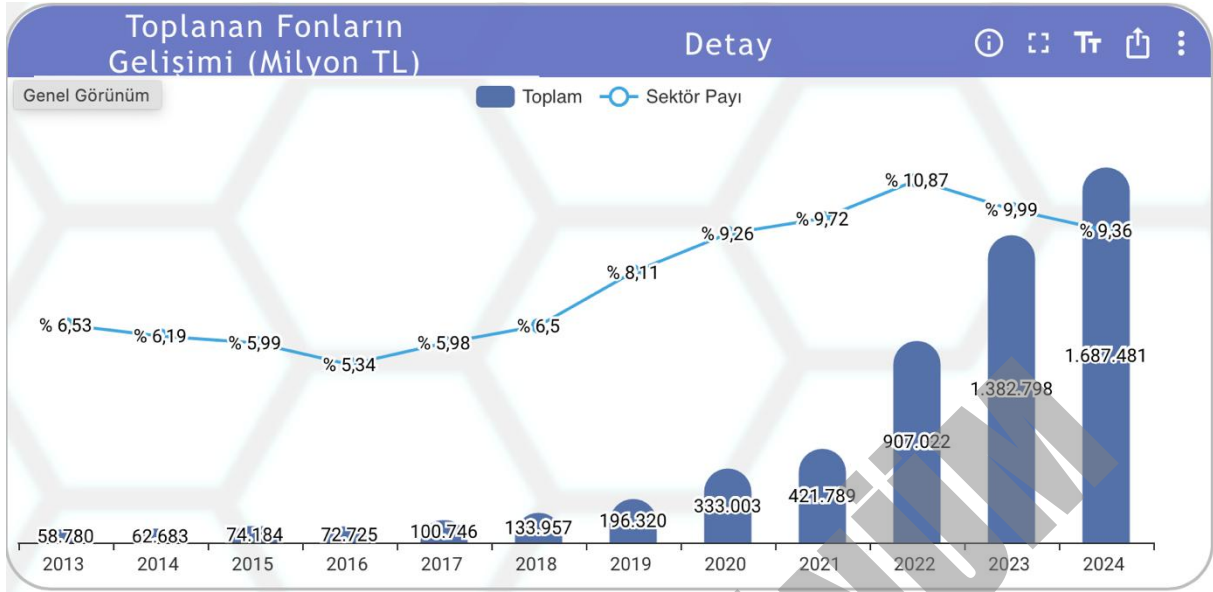
Şekil 1

Türk Bankacılık Sektöründeki Katılım Bankalarındaki Aktiflerin Seyri

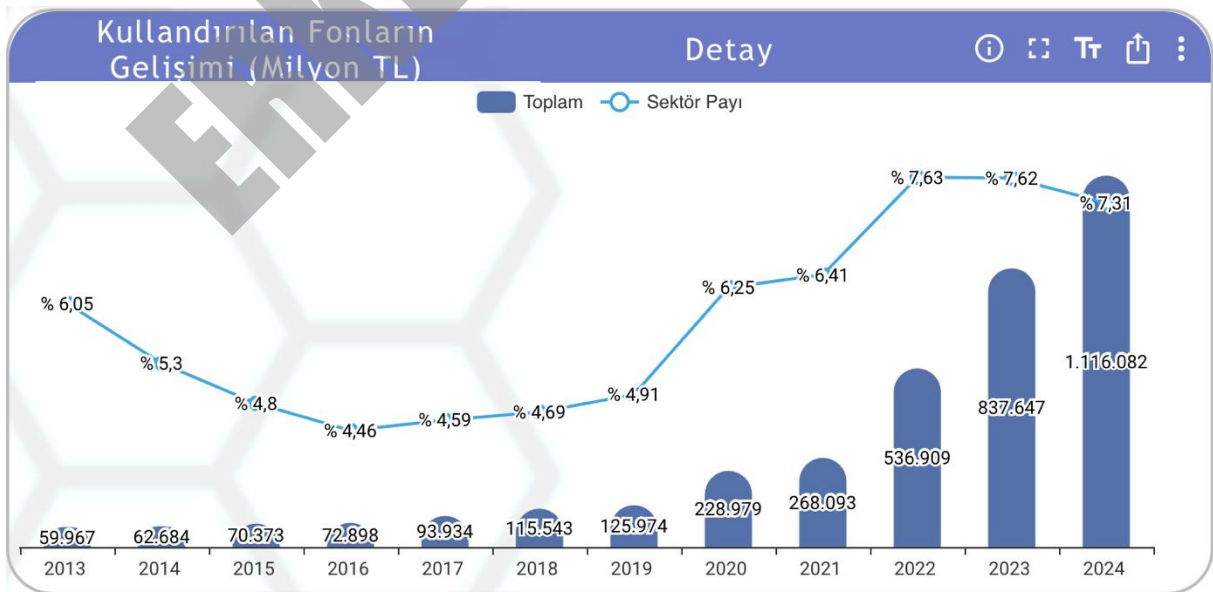
Kaynak: tkbb.org.tr

Ekim 2024 verilerine göre Türk Bankacılık Sektöründeki 18.102.888 milyon TL tutarındaki toplanan fonların %90,64'ü mevduat bankalarına, %9,36'sı katılım bankalarına aittir (tkbb.org.tr). Katılım bankalarının 2013-2024 yılları arasındaki toplanan fonların gelişimine (Şekil 2) bakıldığında; 2013 yılında 58.780 milyon TL ile sektörde %6,53'lük bir paya sahipken, 2024 Ekim itibariyle 1.687.481 milyon TL ile payını %9,36'ya yükselttiği görülmektedir.

Şekil 2*Türk Bankacılık Sektöründeki Katılım Bankalarındaki Toplanan Fonların Seyri*

Kaynak: tkbb.org.tr

Ekim 2024 verilerine göre Türk Bankacılık Sektöründeki 15.143.376 milyon TL tutarındaki kullanılan fonların %85,37'si mevduat bankalarına, %7,32'si kalkınma ve yatırım bankalarına, %7,31'i ise katılım bankalarına aittir (tkbb.org.tr). Katılım bankalarının 2013-2024 yılları arasındaki toplanan fonların gelişimine (Şekil 3) bakıldığında; 2013 yılında 59.967 milyon TL ile sektörde %6,05'lik bir paya sahipken, 2024 Ekim itibarıyla 1.116.082 milyon TL ile payını %7,31'e yükselttiği görülmektedir.

Şekil 3*Türk Bankacılık Sektöründeki Katılım Bankalarındaki Kullanılan Fonların Seyri*

Kaynak: tkbb.org.tr

Bu rakamlara ilaveten Ekim 2024 itibariyle toplam 2.659.832 milyon TL olan sektörün özkaynağının 195.190 milyon TL’si katılım bankalarına aittir. Ayrıca sektörde yer alan 10.930 şubenin 1.509’u ve 209.814 personelin ise 21.356’sı katılım bankalarına aittir (tkbb.org.tr). Rakamlara bakıldığında giderek artan bir ivmeyle sektördeki payını artıran katılım bankalarının akademisyenler tarafından gün geçtikçe ilgi odağı haline gelmesi kaçınılmazdır.

LİTERATÜR

Hem ulusal hem de uluslararası literatürde Konvansiyonel bankaların finansal performanslarını ÇKKV teknikleriyle analiz eden birçok çalışma (Chang, 2006; Ho ve Wu, 2006; Lin ve Zhang, 2009; Kandemir ve Karataş, 2016; Tezergil, 2016; Şişman ve Doğan, 2016; Yurttadur ve Demirbaş, 2017; Yalçınar ve Karaatlı, 2018; Galdeano vd., 2019; Topak ve Çanakçıoğlu, 2019; Santoso ve Santasyacitta, 2020; Ak, Babuşcu ve Hazar, 2021; Ak, Hazar ve Babuşcu, 2024) mevcutken Katılım bankalarının finansal performanslarını ÇKKV teknikleriyle analiz eden az sayıda çalışmaya rastlanmıştır.

Çalışmanın amacı katılım bankalarının güncel verilerle ve farklı finansal oranlarla performanslarının değerlendirilerek akademisyenlere, paydaşlara, yöneticilere ve mudilere katkı sağlamaktır. Bu bölümde katılım bankalarının çeşitli ÇKKV teknikleri ile finansal performanslarını ele alan çalışmalara yer verilmiştir.

Doğan (2015), Türkiye’deki katılım bankalarının 2012- 2014 yılları arasındaki finansal performanslarını Gri İlişkisel Analiz kullanarak analiz etmiştir. 10 adet finansal oran ile yapmış olduğu analiz sonucunda finansal performans açısından “Albaraka Türk” bankasının ilk sırada “Bank Asya”nın ise sonuncu sırada yer aldığını ortaya koymuştur. Ayrıca “varlık getirisi” yüksek olan bir katılım bankasının aynı zamanda yüksek bir finansal performansa sahip olabileceğine de vurgu yapmıştır.

Esmer ve Bağcı (2016), 2005- 2014 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren 4 katılım bankasının finansal performansını 7 kriter kullanarak TOPSIS metodu ile analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda, katılım bankaları arasında en yüksek finansal performansa sahip bankanın Banka Asya olduğu sonucunu elde etmişlerdir.

Türkiye’deki özel ve devlet sermayeli katılım bankalarının finansal performanslarını ÇKKV tekniklerinden biri olan TOPSIS yöntemiyle karşılaştıran Yağlı (2020), performans göstergelerini CAMELS derecelendirme sistemi yardımıyla belirlemiştir. Yazar çalışmasında 2016- 2018 dönemi için, 3’ü özel 2’si devlet mülkiyetli olmak üzere 5 bankayı, 15 göstergeyle ele almıştır. Analiz sonuçlarına göre devlet katılım bankalarının özel katılım bankalarından daha iyi performansa sahip olduğunu ortaya koymuş ve devlet katılım bankalarının varlık kalitesinin ve yönetim verimliliğindeki etkinliğinin bu sonuca katkıda bulunduğu vurgu yapmıştır.

Salur ve Cihan (2020), 2010-2018 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren 18 geleneksel banka ve 3 katılım bankasının finansal performansını TOPSIS yöntemiyle karşılaştırmışlardır. 15 kriterin ele alındığı çalışmanın ilk adımında tüm bankaların genel sıralamalarına, ikinci adımında ise bankaları geleneksel kamu bankaları, geleneksel özel bankalar ve katılım bankaları olarak gruplandırıp sıralamışlardır. İlk adımda yapılan analiz sonuçlarına göre Akbank’ın birinci sırada yer aldığı, ikinci adımda yapılan analiz sonuçlarında ise kamu bankalarının olumlu performans sergilediklerini ortaya koymuşlardır.

Çilek ve Karavardar (2020) çalışmalarında Türkiye’de faaliyet gösteren 5 katılım bankasının finansal performansını 9 adet finansal oran ile Multi-MOORA metodunu kullanarak analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda en iyi finansal verimliliğe sahip olan katılım bankasının Vakıf Katılım olduğunu belirtmişlerdir.

Hamamcı ve Karkacıer (2022), Körfez İş Birliği Konseyi’ne üye ülkeler ile Türkiye’de faaliyet

gösteren toplam 26 katılım bankasının finansal performansını, 2016- 2019 dönemi için 8 kriterle ele aldıkları çalışmalarında TOPSIS yöntemini kullanmışlardır. Kriterlerin ağırlıklandırılmalarında Entropi yöntemini kullanmışlardır. Analiz sonuçlarına göre, Birleşik Arap Emirlikleri'nin 2018 yılı hariç diğer yıllarda ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir. 2018 yılında Umman, performans sıralamasında ilk sırada yer almıştır. Türkiye'nin 2016 yılında ikinci sırada yer aldığı ancak diğer üç yılda üçüncü sırada yer aldığı görülmüştür.

Özer ve Saygın (2022), 2011-2020 yılları arasında Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının 7 adet finansal verisini Promethee yöntemini kullanarak finansal performanslarını analiz etmişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre, en yüksek performansa sahip bankalar sırasıyla, Kuveyt Türk, Türkiye Finans ve Vakıf Katılım, en düşük performansa sahip bankalar ise, Albaraka Türk, Bank Asya ve Emlak Katılım olmuştur.

Öner (2022), Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının COVID-19 öncesi ve sonrası finansal performansını TOPSIS yöntemiyle ele almıştır. 2019- 2021 dönemini ele aldığı çalışmasının sonuçlarına göre, Kuveyt Türk'ün pandemi öncesi ve sonrası en yüksek, Albaraka Türk'ün ise en düşük performansı gösterdiğini ortaya koymuştur.

Bayram vd. (2023) çalışmalarında, Türkiye'de faaliyet gösteren mevduat ve katılım bankalarının finansal sağlıklarını 2017- 2022 yılları için analiz etmişlerdir. Çalışmada ARAS, CoCoSo, COPRAS, MABAC ve TOPSIS gibi sıralama yöntemleri uygulanmış ve sıralama sonuçları Borda Sayımı yöntemiyle birleştirilmiştir. Analiz edilen bankalar arasında sağlam ve sağlıklı bir finansal sağlamlık seviyesi olduğunu ve özellikle finansal sağlamlık sıralamalarında özel mevduat bankalarının üstün performans sergilediklerini ortaya koymuşlardır.

Dağlı ve Kuvvetli (2023), çalışmalarında katılım bankalarının 2018-2022 yılları arasındaki finansal göstergelerini baz alınarak çok kriterli karar alma teknikleri olan Entropy, CILOS, IDOCRIW ağırlıklandırma yöntemlerini ve CoCoSo yöntemini kullanarak finansal performanslarını değerlendirmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre Kuveyt Türk Katılım Bankası, Entropy yöntemi ile elde edilen 2019 sıralamaları hariç tüm yıllarda performansta birinci sırada yer almıştır.

Akbulut (2023), 2019-2022 döneminde Türkiye'de aktif olarak faaliyet gösteren altı katılım bankasının finansal performansını CRITIC ve COPRAS yaklaşımlarını kullanarak analiz etmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, analiz kapsamına alınan dönemlerde bankaların başarı sıralamalarının değiştiği; 2019, 2020 ve 2021 yıllarında finansal açıdan en başarılı katılım bankası Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. iken, 2022 yılında Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. olmuştur. Finansal başarı açısından en düşük performansa sahip banka ise hem 2019 hem de 2022 yılında Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.; 2020 ve 2021 yıllarında ise Emlak Katılım Bankası A.Ş. olmuştur.

Bulut ve Şimşek (2024), Borsa İstanbul (BİST)'da işlem gören altı Türk katılım bankasının 2023 yılına ait finansal performanslarını ARAS, TOPSIS ve COPRAS yöntemlerini kullanarak değerlendirmişlerdir. 20 adet finansal oran kullandıkları çalışmalarının sonucunda her üç yöntemle de Emlak Katılım Bankası'nın en iyi performansa sahip banka olduğu sonucuna varmışlardır.

Coşkuner ve Rençber (2024), Türkiye'deki beş katılım bankasının 2018- 2022 dönemi için performanslarını CRITIC tabanlı TOPSIS adı verilen çok kriterli bir karar alma tekniğini kullanarak değerlendirmişlerdir. 7 kriter kullandıkları analizin sonucunda, Vakıf Katılım Bankası'nın 2018'de, Ziraat Katılım Bankası'nın 2019-2020'de ve Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın 2021-2022'de en yüksek performansı gösterdiğini ortaya koymuşlardır.

Asker (2024), Türkiye'deki 5 katılım bankasının 2018-2022 dönemi için finansal performansını MEREC tabanlı CRADIS yöntemi ile incelenmiştir. COVID-19 öncesi ve sonrası finansal

performanslarını 10 adet kriter kullanarak analiz ettiği çalışmasının sonuçlarına göre Ziraat Katılım'ın Covid-19 salgını öncesi dönemde, Kuveyt Türk ve Albaraka Türk'ün Covid-19 salgını sırasında, Kuveyt Türk'ün ise Covid-19 sonrası dönemde en iyi finansal performansa sahip olduğunu belirlemiştir. Ayrıca 2018-2019 yıllarında kamu sermayeli Ziraat Katılım, 2020 ve 2022 yıllarında özel sermayeli Kuveyt Türk, 2021 yılında ise Albaraka Türk Katılım Bankası en iyi finansal performansa sahip olduğu sonucunu elde etmiştir.

Yerlikaya ve Uysal (2024), Türkiye'de faaliyet gösteren 6 katılım bankasının finansal performansını 2019-2022 yıllarına ait 12 kriteri TOPSIS yöntemini kullanarak ölçtükleri çalışmalarında, en yüksek performansa sahip bankanın Kuveyt Türk olduğunu, Vakıf Katılım'ın ise söz konusu dönemde istikrarlı bir şekilde sıralamasını yukarıya taşıdığını tespit etmişlerdir. Yazarlar ayrıca yüksek performansa sahip bankaların, ürün çeşitliliği sağlayan ve çok sayıda şube ve personele sahip olan bankalar olduğu sonucunu elde etmişlerdir.

Koçyiğit (2024), Türkiye'de faaliyet gösteren 6 katılım bankasının 2019-2022 yılları arasındaki finansal performansını Veri Zarflama Analizi ile ölçmüştür. Yapılan VZA sonucunda Ölçeğe Göre Değişken Getiri" ve "Ölçeğe Göre Sabit Getiri" modellerinde her yıl Kuveyt Türk, Türkiye Finans ve Ziraat Katılım bankalarının tam etkin olduğu sonucunu elde etmiştir.

Yapılan literatür incelemesi sonucunda, Türkiye'deki katılım bankalarının finansal performanslarını SD (Standart Sapma) ve GIA (Gri İlişkisel Analiz) Yöntemleriyle birlikte ele alan bir çalışmaya rastlanılmadığından çalışmanın bu yönüyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Finansal oranlar finansal performans analizinde çeşitli gelişmiş modellerle kullanılırken, finansal paydaşların belirsiz süreçleri analiz etmelerine yardımcı olmak için halâ yeni yöntemler geliştirilmektedir. Yapay sinir ağları, ÇKKV'ler ve makine öğrenimi bu anlamda sıklıkla kullanılan yöntemler arasındadır. ÇKKV'ler söz konusu olduğunda, bu yöntemlerin kullanımının çeşitliliği ve zenginliği ve istatistiksel olarak güçlü sonuçları, araştırmacıların ve finansal karar vericilerin dikkatini çekmiştir (Elma, 2023: 5). Çokkriterli bir problem için alternatifleri belirlemek ve sıralamak için ÇKKV metodolojini tercih etmek mantıklıdır (Baydaş, Eren ve İyibildiren, 2023: 148).

Bu çalışmada 2019- 2023 yılları arasında Türk Bankacılık Sektöründe faaliyette bulunan 6 katılım bankasının finansal performansları SD ve GIA Yöntemleri kullanılarak karşılaştırılmıştır. Kolaylık olması açısından çalışmada kullanılan oranlar ve bankalar için bir kodlama oluşturulmuştur (Tablo 1 ve Tablo 2).

Tablo 1
Bankalar, Kodları ve Kuruluş Tarihleri

Banka Adı	Banka Kısaltması	Kuruluş Yılı
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	A	1984
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	K	1988
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	F	1991
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	Z	2014
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	V	2015
Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş.	E	2018

Kaynak: tkbb.org.tr

Ekim 2024 tarihi itibarıyla Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)'ne üye banka sayısı 9 olup bunlardan ikisi 2023 yılında kurulan ve dijital katılım bankası olan T.O.M. Katılım Bankası ve Hayat

Finans Katılım Bankası'dır. Adı geçen iki dijital banka ve yine 2023 yılında kurulan Dünya Katılım Bankası için henüz yeterli bir veri olmadığı için analize dahil edilememiştir. Analiz başlangıcının 2019 olmasının nedeni ise T. Emlak Katılım Bankası A.Ş.'nin 2019'da faaliyete geçmiş olmasıdır.

Tablo 2

Finansal Oranlar ve Kodları

Oran Adı	Oran Kodu
Özkaynaklar/Toplam Aktif	OA
Toplam Kullanılan Fonlar/ Toplam Aktif	KA
Toplam Toplanan Fonlar/ Toplam Aktif	MA
Toplam Kullanılan Fonlar/ Toplam Toplanan Fonlar	KM
Net Dönem Kârı/ Toplam Aktif (ROA)	ROA
Net Dönem Kârı/ Özkaynaklar (ROE)	ROE
Özkaynaklar / (Kredi + Piyasa + Operasyonel Riske Esas Tutar)	SYR
Net Kâr Payı Geliri/ Toplam Aktif	FA

Kaynak: tkbb.org.tr ve yazar hesaplaması.

Bankaların finansal performanslarını kıyaslamak adına uygulamada birçok oran kullanılabilir. Bu oranlar arasından literatürde kabul görmüş (Esmer ve Bağcı, 2016; Coşkuner ve Rençber, 2024; Hamamcı ve Karkacıer, 2022; Çilek ve Karavardar, 2020; Yayar ve Baykara, 2012; Tetik ve Şahin, 2020; Alsu, Taşdemir ve Kallo, 2018; Ayriçay, Özçalıcı ve Bolat, 2017) ve önemli kabul edilebilecek oranlar, ulaşılabilirliği de göz önünde bulundurularak ele alınmıştır. Söz konusu oranlara ait veriler TKBB'nin resmi internet sitesi ve katılım bankalarının faaliyet raporları ile bağımsız denetim raporlarından elde edilmiştir.

METODOLOJİ

Bu çalışmanın amacı, Türkiye faaliyette bulunan altı katılım bankasının 2019-2023 dönemi için finansal performanslarını SD ve GIA yöntemlerini birlikte kullanarak karşılaştırmalı olarak değerlendirmektir. Bu doğrultuda, öncelikle çalışmanın analiz kısmında kullanılan ÇKKV yöntemlerinden olan SD ve GIA yöntemleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

SD (Standart Sapma) Yöntemi

Diakoulaki ve arkadaşları tarafından 1995 yılında geliştirilen objektif bir ağırlıklandırma yöntemi olan SD yöntemi, serilerin ortalamalarından ne kadar saptığını hesaplayan bir yöntemdir (Diakoulaki, 1995, s.764). Entropi yöntemine benzeyen bu yöntem; alternatifler arasında uzak değer ölçütlerine yüksek önem verirken, benzer değer ölçütlerine düşük önem vermektedir. Ölçütlerin farklı birimlerle normalleştirilmesi ile yöntemin dezavantajı ortadan kalkmaktadır. Yöntemin uygulama adımları şu şekildedir (Diakoulaki, 1995: 764-765; Uludağ ve Doğan, 2021: 409-411):

Adım 1: Öncelikle karar probleminin kriterleri ve alternatiflerinden oluşan karar matrisi Eşitlik(1) yardımıyla hesaplanır.

$$X = [x_{ij}]_{m \times n} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Adım 2: Karar matrisinde farklı birimlere sahip kriterlerin normalizasyon işlemi; kriter fayda odaklı olduğunda Eşitlik(2) yardımıyla, maliyet odaklı olduğunda Eşitlik(3) yardımıyla hesaplanır.

$$x_{ij}^* = \frac{x_{ij} - x_j^{\min}}{x_j^{\max} - x_j^{\min}}; i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n \quad (2)$$

$$x_{ij}^* = \frac{x_j^{\max} - x_{ij}}{x_j^{\max} - x_j^{\min}}; i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n \quad (3)$$

Adım 3: Yöntemin üçüncü adımında, kriterlerin standart sapmaları (σ_j) Eşitlik (4)'ten ve bu kriterlerin ağırlık değerleri (w_j) Eşitlik (5)'ten hareketle hesaplanır.

$$\sigma_j = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^m (x_{ij} - \bar{x}_j)^2}{m}}; j = 1, 2, \dots, n \quad (4)$$

$$w_j = \frac{\sigma_j}{\sum_{j=1}^n \sigma_j}; j = 1, 2, \dots, n \quad (5)$$

GIA (Gri İlişkisel Analiz) Yöntemi

Deng tarafından 1989 yılında Gray sistem teorisi temel alınarak geliştirilen yöntem, küçük örneklerde, az sayıda veride ve belirsizlik durumlarında etkili sonuçlar veren bir ÇKKV yöntemidir ve hesaplaması da oldukça kolaydır. Yöntemin uygulama adımları şu şekildedir (Ayçin ve Çakın, 2019: 637):

Adım 1: Karar problemindeki kriterler ve alternatiflerden oluşan karar matrisi, Eşitlik(6)'dan oluşturulur.

$$x_i^* = \begin{bmatrix} x_1(1) & \dots & x_1(n) \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ x_n(1) & \dots & x_n(n) \end{bmatrix} \quad (6)$$

Adım 2: Bu adımda, karşılaştırmalar yapmak için Eşitlik (7)'ye dayalı bir referans serisi oluşturulur. Bu seri kriteri, fayda odaklı olduğunda en yüksek değer, maliyet odaklı olduğunda en düşük değer seriyeye alınmasıyla oluşturulur. Daha sonra, Adım 1'deki karar matrisinin ilk satırına eklenerek karşılaştırma matrisi elde edilir.

$$x_0 = (x_0(j))_{j=1,2,\dots,n} \quad (7)$$

Adım 3: Bu adımda, kriterin fayda odaklı olması durumunda Eşitlik (8), maliyet odaklı olması durumunda Eşitlik (9) ve optimal olması durumunda Eşitlik (10) yardımıyla kriterlerin normalizasyon işlemleri yapılır.

$$x_i^* = \frac{x_i(j) - \min_j x_i(j)}{\max_j x_i(j) - \min_j x_i(j)} \quad (8)$$

$$x_i^* = \frac{\max_j x_i(j) - x_i(j)}{\max_j x_i(j) - \min_j x_i(j)} \quad (9)$$

$$x_i^* = \frac{|x_i(j) - x_{ob}(j)|}{\max_j x_i(j) - x_{ob}(j)} \quad (10)$$

Eşitlik (10)'da, $x_{ob}(j)$, j , kriterin hedef değeridir ve $\max_j x_i(j) \geq x_{ob}(j) \geq \min_j x_i(j)$ aralığında değerler alır. Bu işlemlerin sonucunda, normalize edilmiş karar matrisi aşağıdaki gibi olur.

$$x_i^* = \begin{bmatrix} x_i^*(1) & \dots & x_i^*(n) \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ x_i^*(1) & \dots & x_i^*(n) \end{bmatrix} \quad (11)$$

Adım 4: Eşitlik (12) temel alınarak mutlak değer tablosu oluşturulur.

$$\Delta_{0i}(j) = |x_0^*(j) - x_i^*(j)| = \begin{bmatrix} \Delta_{0i}(1) & \dots & \Delta_{0i}(n) \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \Delta_{0m}(1) & \dots & \Delta_{0m}(n) \end{bmatrix} \quad (12)$$

Adım 5: Gri ilişkisel katsayı matrisi, Eşitlik (13) yardımıyla oluşturulur.

$$\gamma_{0i}(j) = \frac{\Delta_{min} + \xi \Delta_{max}}{\Delta_{0i}(j) + \xi \Delta_{max}} \quad (13)$$

Denklemden ξ , diskriminant katsayı olarak ifade edilmekte ve (0,1) aralığında değerler almaktadır. Yapılan çalışmalarda bu değer ξ 'nin 0,5 olarak alınması önerilmektedir (Ecer ve Günay, 2014: 43).

Adım 6: Son adımda gri ilişki derecesi, kriter ağırlıkları eşitse Eşitlik (14)'ten, farklıysa Eşitlik (15)'ten hareketle hesaplanır.

$$\Gamma_{oi} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n \gamma_{oi}(j) \quad (14)$$

$$\Gamma_{oi} = \sum_{j=1}^n [w_i(j) \gamma_{oi}(j)] \quad (15)$$

BULGULAR

Bu çalışmada Türkiye'deki katılım bankalarının 2019-2023 dönemi için finansal performansları SD ve GIA yöntemleri kullanılarak bütünleşik bir şekilde değerlendirilmiştir. Analize tabi tutulan bankaların finansal performansını belirlemek için kullanılan kriterlere ilişkin veriler TKBB'nin resmi internet sitesi ve katılım bankalarının faaliyet raporları ile bağımsız denetim raporlarından elde edilmiştir. Kullanılan 8 kriterle ilişkin bilgiler Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3*Belirlenen Kriterlere İlişkin Bilgiler*

Kriterler	Kriterler Kod	Kriterler Yön
OA	K ₁	Fayda
KA	K ₂	Fayda
MA	K ₃	Fayda
KM	K ₄	Fayda
ROA	K ₅	Fayda
ROE	K ₆	Fayda
SYR	K ₇	Fayda
FA	K ₈	Fayda

Uygulamannın ilk bölümünde, 2019-2023 yılları arasında Türkiye'deki katılım bankalarının finansal performansına ilişkin verileri içeren karar matrisi SD yöntemi kullanılarak elde edilmiş olup, bu veriler Tablo 4'te gösterilmiştir. Çalışmanın uzun zaman dilimine yayılması nedeniyle tablolarda sadece 2019 yılı bulguları örnek olarak verilmiştir.

Tablo 4*Karar Matrisi (2019)*

	K₁	K₂	K₃	K₄	K₅	K₆	K₇	K₈
A	0,074	0,596	0,774	0,770	0,001	0,017	0,150	0,016
K	0,065	0,529	0,819	0,646	0,011	0,163	0,193	0,033
F	0,092	0,621	0,762	0,815	0,007	0,078	0,173	0,037
V	0,065	0,613	0,756	0,810	0,011	0,166	0,149	0,022
Z	0,087	0,712	0,700	1,018	0,014	0,163	0,166	0,038
E	0,008	0,617	0,641	0,963	0,005	0,610	0,636	0,023

Yöntemin ikinci adımında, çalışmada kullanılan tüm kriterler fayda odaklı kriterler olduğu için sadece Eşitlik (2) esas alınarak normalizasyon yapılmış ve yeni bir matris elde edilerek sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5*Normalize Edilmiş Karar Matrisi (2019)*

	K₁	K₂	K₃	K₄	K₅	K₆	K₇	K₈
A	0,790	0,368	0,748	0,335	0,000	0,000	0,002	0,000
K	0,682	0,000	1,000	0,000	0,724	0,246	0,091	0,808
F	1,000	0,506	0,683	0,455	0,461	0,104	0,049	0,972
V	0,674	0,457	0,649	0,441	0,731	0,251	0,000	0,296
Z	0,940	1,000	0,328	1,000	1,000	0,247	0,035	1,000
E	0,000	0,484	0,000	0,852	0,279	1,000	1,000	0,344

Yöntemin son aşamasında, her kriter için standart sapma (σ_j) değeri Eşitlik (4)'ten, kriterlerin ağırlık değerleri (w_j) ise Eşitlik (5)'ten elde edilmiş ve bu değerler Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6*Normalleştirilmiş Karar Matrisi (2019)*

	K₁	K₂	K₃	K₄	K₅	K₆	K₇	K₈
σ_j	0,573	0,469	0,567	0,565	0,684	0,521	0,605	0,628
w_j	0,124	0,102	0,123	0,122	0,148	0,113	0,131	0,136

Tablo 6’da görüldüğü üzere 2019 yılında SD yöntemi sonuçlarına göre ele alınan kriterler arasında finansal performansa etki eden en önemli kriterlerin sırasıyla Net Dönem Kârı/ Toplam Aktif, Net Kâr Payı Geliri/ Toplam Aktif ve Sermaye Yeterlik Rasyosu olduğu görülmektedir. Finansal performansa en az etkisi olan kriterin ise Toplam Kullandırılan Fonlar/ Toplam Aktif olduğu görülmektedir. SD yöntemi sonuçlarına göre 2019-2023 yılları arasında kriterlerin ağırlık değerleri (w_j) aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 7*Kriterlerin w_j Değerleri*

	2019	2020	2021	2022	2023
K₁	0,124	0,116	0,106	0,106	0,124
K₂	0,102	0,133	0,116	0,117	0,123
K₃	0,123	0,141	0,149	0,136	0,135
K₄	0,122	0,127	0,121	0,116	0,129
K₅	0,148	0,140	0,128	0,130	0,119
K₆	0,113	0,105	0,132	0,138	0,145
K₇	0,131	0,110	0,123	0,137	0,107
K₈	0,136	0,130	0,125	0,119	0,118

Tablo 7 incelendiğinde, ele alınan analiz döneminde katılım bankalarının finansal performansı üzerindeki en etkili değerlendirme ölçütü 2019 yılında “Net Dönem Kârı/ Toplam Aktif (ROA)” olmakla birlikte, pandeminin yaşandığı 2020 ve 2021 yıllarında bu ölçüt “Toplam Toplanan Fonlar/ Toplam Aktif” olmuştur. Pandemiden sonraki toparlanma dönemi olan 2022 ve 2023 yıllarındaki finansal performans üzerindeki etkisi en fazla olan değerlendirme ölçütü ise “Net Dönem Kârı/ Özkaynaklar (ROE)” olmuştur. Diğer taraftan katılım bankalarının performansı üzerindeki en az etkili değerlendirme ölçütünün ise yıllar itibariyle değişkenlik gösterdiği görülmektedir.

Uygulamanın ikinci bölümünde Türkiye’deki katılım bankalarının finansal performansları GIA yöntemi ile analiz edilmiştir. Yöntemin ilk adımında karar matrisine referans serisi satırı eklenerek karşılaştırma matrisi elde edilmiş ve değerler Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8*Karşılaştırma Matrisi (2019)*

	K₁	K₂	K₃	K₄	K₅	K₆	K₇	K₈
	Fayda	Fayda	Fayda	Fayda	Fayda	Fayda	Fayda	Fayda
Ref. Serisi	0,092	0,712	0,819	1,018	0,014	0,610	0,636	0,038
A	0,074	0,596	0,774	0,770	0,001	0,017	0,150	0,016
K	0,065	0,529	0,819	0,646	0,011	0,163	0,193	0,033
F	0,092	0,621	0,762	0,815	0,007	0,078	0,173	0,037
V	0,065	0,613	0,756	0,810	0,011	0,166	0,149	0,022

Z	0,087	0,712	0,700	1,018	0,014	0,163	0,166	0,038
E	0,008	0,617	0,641	0,963	0,005	0,610	0,636	0,023

İkinci adımda, çalışmada ele alınan tüm kriterler fayda odaklı olduğundan Eşitlik (8) kullanılarak normalize matris oluşturulmuş ve bulunan değerler Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9

Normalleştirilmiş Karar Matrisi (2019)

	K₁	K₂	K₃	K₄	K₅	K₆	K₇	K₈
Ref. Serisi	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
A	0,790	0,368	0,748	0,335	0,000	0,000	0,002	0,000
K	0,682	0,000	1,000	0,000	0,724	0,246	0,091	0,808
F	1,000	0,506	0,683	0,455	0,461	0,104	0,049	0,972
V	0,674	0,457	0,649	0,441	0,731	0,251	0,000	0,296
Z	0,940	1,000	0,328	1,000	1,000	0,247	0,035	1,000
E	0,000	0,484	0,000	0,852	0,279	1,000	1,000	0,344

Bir sonraki adımda, Eşitlik (12) yardımıyla mutlak değerler tablosu oluşturulmuş ve bu değerler Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10

Mutlak Değerler Tablo (2019)

	K₁	K₂	K₃	K₄	K₅	K₆	K₇	K₈
A	0,071	0,026	0,642	0,638	0,090	0,643	0,049	0,085
K	0,836	0,940	1,000	-0,071	0,182	0,078	0,106	0,152
F	1,000	1,000	0,341	0,821	1,000	1,000	0,996	1,000
V	0,898	0,918	0,000	0,929	0,783	0,688	0,621	0,626
Z	0,767	0,864	0,663	0,826	0,000	0,534	-0,004	0,000
E	0,770	0,888	0,780	0,138	0,191	0,297	0,189	0,254

Daha sonra Eşitlik (13)'ten başlayarak gri ilişkisel katsayı matrisi oluşturulmuş ve sonuçlar Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11

Gri İlişkisel Katsayı Matrisi (2019)

	K₁	K₂	K₃	K₄	K₅	K₆	K₇	K₈
A	0,704	0,442	0,664	0,429	0,333	0,333	0,334	0,333
K	0,611	0,333	1,000	0,333	0,645	0,399	0,355	0,723
F	1,000	0,503	0,612	0,478	0,481	0,358	0,345	0,948
V	0,605	0,480	0,587	0,472	0,650	0,400	0,333	0,415
Z	0,893	1,000	0,427	1,000	1,000	0,399	0,341	1,000
E	0,333	0,492	0,333	0,771	0,409	1,000	1,000	0,433

GIA yönteminin son aşamasında, ilgili katılım bankalarının gri ilişki derecesi Eşitlik (15) yardımıyla hesaplanmış olup, bu değerler ile katılım bankalarının finansal performanslarına göre

sıralamaları Tablo 12’de özetlenmiştir.

Tablo 12

Gri Bağlantı Derecesi (2019)

	Γ0İ	Sıralama
A	0,443	6
K	0,559	4
F	0,595	2
V	0,496	5
Z	0,762	1
E	0,591	3

Tablo 10’da görüldüğü üzere, 2019 yılında incelenen katılım bankaları açısından en yüksek finansal performansa sahip katılım bankasının Ziraat Katılım olduğu görülmüştür. Bu bankaları sırasıyla Türkiye Finans ve Emlak Katılım takip etmektedir. GIA yöntemi sonuçlarına göre, ilgili katılım bankalarının 2019-2023 yılları arasındaki finansal performanslarının sıralaması ise Tablo 13’de özetlenmiştir.

Tablo 13

Finansal Performansa Göre Katılım Bankalarının Sıralaması (2019)

	2019	2020	2021	2022	2023
A	6	6	5	6	6
K	4	4	1	1	2
F	2	5	6	5	4
V	5	2	2	2	1
Z	1	1	4	4	3
E	3	3	3	3	5

Tablo 13’te sunulan bulgulara göre ilgili analiz döneminde bankaların sıralamalarının değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. 2019 ve 2020 yıllarında finansal açıdan en başarılı olan katılım bankası Ziraat Katılım iken, 2021 ve 2022 yıllarında Kuveyt Türk, 2023 yılında ise Vakıf Katılım olmuştur. 2021 yılı hariç tüm yıllarda Albaraka Türk ise finansal başarı açısından en düşük performans sergileyen banka olmuştur. 2019 yılı hariç son dört yılda Vakıf Katılım ve 2023 yılı hariç Emlak Katılım ilk üçte yer almıştır. Üç kamu katılım bankası olan Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Emlak Katılım’ın özel katılım bankalarına nazaran finansal performans açısından daha başarılı oldukları söylenebilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ülke ekonomisi için büyük öneme sahip olan bankaların sektördeki rekabet nedeniyle kaynaklarını etkin ve verimli kullanmaları önem arz etmektedir. Bu nedenle bankaların performans değerlendirmeleri yapılmalı ve değerlendirme sonucunda gerekli önlemler alınmalıdır. Bu bağlamda Türkiye’de faaliyette bulunan 6 katılım bankasının 2019-2023 yılları arasındaki finansal performanslarının ölçülerek analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla ÇKKV yöntemlerinden olan SD (Standart Sapma) ve GIA (Gri İlişkisel Analiz) teknikleri kullanılarak bankaların finansal açıdan performansı değerlendirilmiştir. Seçilen kriterlerin ağırlıklandırılmasında SD yöntemi kullanılırken, bankaların başarı sıralamaları için GIA yöntemi kullanılmıştır.

Söz konusu dönemde katılım bankalarının finansal performansı üzerindeki en etkili değerlendirme ölçütü 2019’da “Net Dönem Kârı/ Toplam Aktif (ROA)” olmuştur. Bu ölçütün etkisinin fazla olması bankaların genel olarak aktiflerini verimli kullanmaya odaklanmasından kaynaklanabilmektedir. Yüksek ROA, etkin bir finansal yönetimin göstergesidir. Bu dönemde bankaların aktif büyüklüklerini arttırarak kâr elde etmeyi hedeflediklerini düşünebiliriz. Pandeminin yaşandığı 2020 ve 2021 yıllarında katılım bankalarının finansal performansı üzerindeki en az etkiye sahip değerlendirme ölçütü “Toplam Toplanan Fonlar/ Toplam Aktif” olmuştur. Pandemi süreci dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de bankacılık sektörünü önemli ölçüde etkilemiştir. Pandemiyle ekonomik belirsizlikler artarken bu durum bankalar için likidite yönetiminin önemini gündeme getirmiştir. “Toplam Toplanan Fonlar/ Toplam Aktif” oranı bankaların likidite pozisyonunu ve fon toplama kabiliyetini yansıtır. Bu dönemdeki belirsizlik ve ekonomik daralma bankaları müşterilerine fon sağlamak yerine toplamış oldukları fonları daha dikkatli bir şekilde yönetmeye ve likiditeyi ön planda tutmaya yönlendirmiştir. Pandemiden sonraki toparlanma dönemi olan 2022 ve 2023 yıllarındaki finansal performans üzerindeki etkisi en fazla olan değerlendirme ölçütü ise “Net Dönem Kârı/ Özkaynaklar (ROE)” olmuştur. Bu oran bankaların özkaynaklarını ne kadar verimli kullandığını gösteren bir ölçüttür. Pandemiden sonraki bu yıllarda özellikle ekonomik toparlanma sürecine girilmesi, bankaları, özkaynaklarını etkin şekilde kullanmaya teşvik etmiş olabilir.

Analiz sonuçlarına göre 2019 ve 2020 yıllarında finansal açıdan en başarılı olan katılım bankası Ziraat Katılım olmuştur. Türkiye'nin kamu sermayesiyle kurulan ilk katılım bankası olan Ziraat Katılım, aktif kalitesini sürdürebilmek ve geliştirebilmek amacıyla, büyüme stratejisini dikkatli bir şekilde belirlemiş ve risk yönetimi politikalarını titizlikle uygulamıştır. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak, 2019 yılında bankanın takipteki alacaklar oranı sektör ortalamasının oldukça altında kalmıştır. 2019 yılında Ziraat Leasing’i bünyesine alarak hem operasyonel maliyetlerini düşürmeyi hem de verimini artırmayı hedeflemiştir. Banka, 2020 yılında toplanan fonlar yönetiminde kaynak maliyetini azaltarak kârlılığını artırmaya odaklanmış ve yüksek likidite düzeyi ile yüksek kârlılığa katkı sağlamıştır. 2021 ve 2022 yıllarında finansal açıdan en başarılı katılım bankası olan Kuveyt Türk 2020 yılına kıyasla 2021’deki toplanan fon büyüklüğünü %73,6 oranında artırarak ilk sıraya yerleşmiştir. Banka, aynı yıl “Global Sürdürülebilir Tier 2 Sermaye Benzeri Sukuk İhracı” ile Türkiye’de ve dünyada bir ilki gerçekleştirmiştir. 2022 yılındaki %175’lik kâr payı gelirleri ile %461’lik net kârındaki artış bankayı ilk sıraya taşımıştır. 2023 yılında ise finansal açıdan en başarılı katılım bankası olan Vakıf Katılım, “Uzaktan Müşteri Edinimi” çerçevesinde tüzel müşterilere hesap açmaya başlayan ilk finans kurumu olmuştur. Yıllar itibariyle incelenen dönemde performansını istikrarlı bir şekilde artırarak sıralamasını yükselten tek banka olan Vakıf Katılım, 2022 yılına kıyasla net kârını %70 arttırarak ve özkaynaklarını verimli kullanarak ilk sırada yerini almıştır. Bankanın takipteki alacak oranının diğer katılım bankalarına nazaran düşük olmasının 2023 yılındaki başarısına katkı sağladığı düşünülmektedir.

2021 yılı hariç tüm yıllarda Albaraka Türk ise finansal başarı açısından en düşük performans sergileyen banka olmuştur. 2019 yılı hariç son dört yılda Vakıf Katılım ve 2023 yılı hariç Emlak Katılım ilk üçte yer almıştır. Sonuç olarak, 2014 yılından sonra sektöre hızla giren kamu katılım bankalarının özellikle Albaraka Türk bağlamında dengeleri değiştirdiği söylenebilir. Çalışmada analiz edilen bulgular diğer birçok çalışmayla (Gündoğdu, 2018; Özer ve Saygın, 2020; Öner, 2022; Akbulut, 2023; Koçyiğit, 2024; Yerlikaya ve Uysal, 2024; Coşkun ve Rençber 2024) uyumludur.

Çalışmada performans analizi için yalnızca 8 kriterin kullanılması, dönemin 2019-2023 ile sınırlandırılması, yalnızca iki yöntemin kullanılması birer kısıt olarak düşünülebilir. Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda bu kısıtlamaların dikkate alınması literatüre derinlik kazandırabilir.

Yazar Katkıları

Araştırma Tasarımı (CRediT 1) Yazar 1 (%50)- Yazar 3 (%50)

Veri Toplama (CRediT 2) Yazar 1 (%100)

Araştırma- Veri analizi- Doğrulama (CRediT 3- 4- 6- 11) Yazar 2 (%100)

Makalenin Yazımı (CRediT 12- 13) Yazar 1 (%50)- Yazar 2 (%50)

Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi (CRediT 14) Yazar 1 (%40)- Yazar 2 (%40)- Yazar 3 (%20)

Finansman

Bu çalışma için herhangi bir finansman sağlanmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu makale ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

ERKEN GÖRÜNÜM

REFERANSLAR

- Ak, Ö. K., Babuşcu, Ş., & Hazar, A. (2021). Bist banka endeksinde yer alan mevduat bankalarının finansal performanslarının Copras yöntemiyle değerlendirilmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 280-305.
- Ak, Ö. K., Hazar, A., & Babuşcu, Ş. (2024). Türki cumhuriyetlerin banka finansal performanslarının analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(1), 51-68.
- Akbulut, O. Y. (2023). Evaluation of financial performance of participation banks operating in Turkey with CRITIC based Copras method. *International Journal of Current Social Science*, 2(1), 15-24.
- Alsü, E., Taşdemir, A., & Kallo, Z. (2018). Katılım bankalarının performanslarının değerlendirilmesi: TOPSIS yöntemi ile uluslararası karşılaştırma. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(1), 303-316.
- Asker, V. (2024). COVID-19 salgınının katılım bankacılığı sektörüne etkisi: Merce temelli Cradis uygulaması. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(3), 144-166.
- Asutay, M. (2013). The development of Islamic banking in Turkey: Regulation, performance and political economy. In *Islamic finance in Europe* (pp. 213-227). Edward Elgar Publishing.
- Ayçin, E., & Çakın, E. (2019). Ülkelerin inovasyon performanslarının ölçümünde Entropi ve Mabac çok kriterli karar verme yöntemlerinin bütünlük olarak kullanılması. *Journal of Akdeniz İİBF*, 19 (2), 326-351.
- Ayrıçay, Y., Özçalıcı, M., & Bolat, İ. (2017). Katılım bankalarının performanslarının AHP ve GIA tekniklerinden oluşan bütünlük bir sistem ile değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, 4(2), 54-69.
- Aysan, A. F., Disli, M., Ng, A., & Oztürk, H. (2016). Is small the new big? Islamic banking for SMEs in Turkey. *Economic Modelling*, 54, 187-194.
- Baydaş, M., Eren, T., & İyibildiren, M. (2023). Normalization technique selection for MCDM Methods: A flexible and conjunctural solution that can adapt to changes in financial data types. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 5(Özel Sayı), 148-164.
- Bayram, E., Gözkonan, Ü. H., Yıldız, S. B., & El Khamlichi, A. (2023). A hybrid approach to financial solvency: a comparison of conventional and Islamic banking in Turkey. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(28), 603-623.
- Bilgin, M. H., Danisman, G. O., Demir, E., & Tarazi, A. (2021). Economic uncertainty and bank stability: Conventional vs. Islamic banking. *Journal of Financial Stability*, 56, 100911.
- Bulut, E., & Şimşek, A. İ. (2024). Evaluation of Financial Performance of BIST Participation Banks: CAMELS and Multi-Criteria Decision Making (MCDM) Approach. *Alanya Akademik Bakış*, 8(3), 923-940.
- Chang, C.P. (2006). Managing business attributes and performance for commercial banks. *The Journal of American Academy of Business*, 9(1), 104-109.
- Coşkuner, A., & Rençber, Ö. F. (2024). Determination of performance ranking of participation banks with CIRITIC-based TOPSIS method. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 57-70.

- Çilek, A., & Karavardar, A. (2020). Türkiye’de katılım bankalarının finansal performansının analizi. *Maliye ve Finans Yazıları*, (113), 99-118.
- Dağlı, S., & Kuvvetli, B. İ. (2023). Farklı kriter ağırlıklandırma teknikleri ve Cocoso yöntemi ile katılım bankalarının performans değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 38(4), 917-931.
- Diakoulaki, D., Mavrotas, G., & Papayannakis, L. (1995). Determining objective weights in multiple criteria problems: The critic method. *Computers & Operations Research*, 22 (7), 763-770.
- Dogan, M. (2015). Comparison of financial performance of participation banks in Turkey. *Journal of Economics Finance and Accounting*, 2(4).
- Ecer, F., & Günay, F. (2014). Borsa İstanbul’da işlem gören turizm şirketlerinin finansal performanslarının gri ilişkisel analiz yöntemiyle ölçülmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25 (1), 35-48.
- Elma, O. E. (2023). Prioritizing wholesale companies based on their financial performance: A multi-criteria decision analysis (MCDA) approach. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 5(Özel Sayı), 1-14.
- Esmer, Y., & Bağcı, H. (2016). Katılım bankalarında finansal performans analizi: Türkiye örneği. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Social Science Institute*, 8(15).
- Galdeano, D.M., Ahmer, U., Fati, M., Rehan, R., & Ahmed, A. (2019). Financial performance and corporate social responsibility in the banking sector of bahrain: can engagement moderate?. *Management Science Letters* 9, 1529–1542.
- Gündoğdu, A. (2018). Türkiye’de katılım bankalarının finansal performansının gri ilişki analizi ile ölçülmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 201-214.
- Hamamcı, H. N., & Karkacier, A. (2022). Evaluation of financial performance of participation banks in Turkey and GCC with TOPSIS method. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 8(1), 55-78.
- Hardy, L. (2012). The evolution of participation banking in Turkey. *Al Nakhlah Online Journal of Southwest Asia and Islamic Civilization*.
- Ho, C.T., & Wu, Y.S. (2006). Benchmarking performance indicators for banks benchmarking. *An International Journal*, 13(1/2), 147-159.
- <https://tkbb.org.tr>. Erişim tarihi: 14.12.2024.
- Kandemir, T., & Karataş, H. (2016). Ticari bankaların finansal performanslarının çok kriterli karar verme yöntemler ile incelenmesi: Borsa İstanbul’da işlem gören bankalar üzerine bir uygulama (2004-2014). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 1766-1776.
- Koçyiğit, M. M. (2024). Katılım bankalarının finansal etkinlik analizi. *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, 10(4), 546-552.
- Lin, X., & Zhang, Y. (2009). Bank ownership reform and bank performance in China. *Journal of Banking & Finance*, 33(1), 20–29.
- Öğüt, A., & Tarhan, S. (2022). Kobi’lerde kurumsallaşmanın firma performansı üzerindeki etkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 157-172.
- Öner, M. H. (2022). Covid-19’un katılım bankalarının finansal performansı üzerine etkisi: TOPSIS yöntemi ile bir uygulama. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, 17(3).

- Özer, K., & Saygın, O. (2022). Katılım bankacılığının finansal performans analizi: Türkiye uygulaması. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 257-273.
- Salur, M. N., & Cihan, Y. (2020). Comparison of financial performances of banks by multi criteria decision making methods: The case of Turkey. *The Eurasia Proceedings of Educational and Social Sciences*, 19, 41-49.
- Santoso, A. L., & Santasyacitta, I. G. (2020). Ownership structure and financial performance of islamic bank in Indonesia. *International Journal of Islamic Economics & Business Management in Emerging Market (IJIEBMEM)*, 1(1), 47-62.
- Savaşan, F., Saraç, M., & Gürdal, T. (2013). Exploring the demand side issues in participation banking in Turkey: Questionnaire survey on current issues and proposed solutions. *Afro Eurasian Studies*, 2(1-2), 111-125.
- Şişman, B., & Doğan, M. (2016). Türk bankalarının finansal performanslarının Bulanık AHP ve Bulanık Moora yöntemleri ile değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F.*, 23(2), 353-371.
- Tetik, N., & Şahin, A. (2020). Katılım bankalarının finansal performans analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(2), 293-314.
- Tezergil, S.A. (2016). Vikor yöntemi ile Türk bankacılık sektörünün performans analizi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 38(1), 357-373.
- Topak, M.S., & Çanakçıoğlu, M. (2019). Banka performansının Entropi ve Copras yöntemi ile değerlendirilmesi: Türk bankacılık sektörü üzerine bir araştırma. *İSMMMÖ- Mali Çözüm Dergisi*, 29(154), 107- 132.
- Uludağ, A. H. D., & Doğan, H. (2021). Üretim yönetiminde çok kriterli karar verme yöntemleri. Literatür, teori ve uygulama. *Nobel Akademik Yayıncılık*, Ankara.
- Warde, I. (2010). Islamic finance in the global economy. *Edinburgh University Press*.
- Yağlı, İ. (2020). Multi-criteria financial performance analysis of Turkish participation banks. *Alanya Akademik Bakış*, 4(3), 861-873.
- Yalçın, D., & Karaatlı, M. (2018). Mevduat bankası seçim sürecinde Topsis ve Electre yöntemlerinin kullanılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 401- 423.
- Yayar, R., & Baykara, H. V. (2012). TOPSIS yöntemi ile katılım bankalarının etkinliği ve verimliliği üzerine bir uygulama. *Business and Economics Research Journal*, 3(4), 21-42.
- Yerlikaya, A., & Uysal, B. (2024). Katılım bankacılığında finansal performans: Türkiye örneği. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, (13), 138-148.
- Yurttadur, M., & Demirbaş, H. (2017). Türkiye'de bulunan katılım bankaları ve özel sermayeli mevduat bankalarının finansal performanslarının karşılaştırılması. *İGÜ Sos. Bil. Dergisi*, 4(2), 89- 117.

EXTENDED ABSTRACT

Participation banks, which were established to bring the idle funds accumulated in the hands of those who do not prefer conventional banks due to interest sensitivity, into the economy, also help savers to store and evaluate their funds safely. Analysis of the performance of businesses is important in terms of revealing the accuracy of the strategies implemented by businesses to achieve their goals and showing the extent to which these strategies carry the business in question to its goals. Analysis of the financial performance of participation banks, whose share has been increasing day by day with the regulations and inspections made, is one of the effective methods of informing those interested about the status of banks. Measuring the performance of banks, which are important institutions in the finance sector, allows evaluations and decisions on issues such as measuring the satisfaction level of their customers, making comparisons with themselves and their competitors, and determining whether they are successful for their shareholders to be addressed with real data instead of assumptions. Although there are many studies analyzing the financial performance of conventional banks with Multi-Criteria Decision Making techniques for banks in both domestic and foreign banking sectors, this number is less due to the increase in importance of participation banks since the mid-2000s. The aim of the study is to contribute to academics, stakeholders, managers and depositors by analyzing the performance of participation banks with current data and different financial ratios.

In this study, the financial performances of 6 participation banks operating in the Turkish Banking Sector between 2019 and 2023 were compared using SD (Standard Deviation) and GIA (Gray Relational Analysis) Methods. In the study, 8 ratios were used: Total Equity/Total Assets, Total Loans/Total Assets, Total Funds Collected /Total Assets, Total Loans/Total Funds Collected, Net Income/Total Assets (ROA), Net Income/Total Equity (ROE), Equity/ (Credit + Market + Amount Based on Operational Risk), Net Profit Share Income/Total Assets. The data for these ratios were obtained from the official websites of the Participation Banks Association of Türkiye and the activity reports and independent audit reports of participation banks. While the SD method was used in weighting the selected criteria, the GIA method was used for the success rankings of the banks.

In the periods covered by the analysis, the evaluation criterion that had the greatest impact on the financial performance of participation banks was “Net Income/Total Assets (ROA)” in 2019, while in 2020 and 2021, when the pandemic occurred, this criterion was “Total Funds Collected/Total Assets”. The evaluation criterion that had the greatest impact on financial performance in 2022 and 2023, the recovery period after the pandemic, was “Net Income/Total Equity (ROE)”. On the other hand, it is seen that the evaluation criterion that has the least impact on the performance of participation banks varies by year. According to the findings, it has been determined that the rankings of the banks varied in the relevant analysis period. While Ziraat Katılım was the most successful participation bank in financial terms in 2019 and 2020, it was Kuveyt Türk in 2021 and 2022, and Vakıf Katılım in 2023. Albaraka Türk has been the bank with the lowest performance in terms of financial success in all years except 2021. Vakıf Katılım has been in the top three in the last four years except 2019 and Emlak Katılım has been in the top three except 2023.

According to the analysis results, Ziraat Katılım was the most financially successful participation bank in 2019 and 2020. Ziraat Katılım, the first participation bank established with public capital in Türkiye, adopted a growth strategy that aims to protect and improve its asset quality, and the bank implemented its risk management policies without compromise in 2019, and its non-performing receivables ratio was well below the sector average. By acquiring Ziraat Leasing in 2019, it aimed to both reduce its operational costs and increase its efficiency. In 2020, the bank focused on increasing its profitability by reducing its resource cost in the management of collected funds and contributed to high profitability with its high liquidity level. Kuveyt Türk, the most financially successful participation bank in 2021 and 2022, ranked first by increasing its collected funds by 73.6% in 2021 compared to 2020. The bank broke new ground in the field of sukuk in the same year, and for the first time in Türkiye and the world, it issued the “Global Sustainable Tier2 Equity-Like Sukuk Issuance”. The 175% profit share income and 461% increase in net profit in 2022 brought the bank to the first place. In 2023, Vakıf Katılım, the most successful participation bank in financial terms, became the first financial institution to open accounts for corporate customers within the scope of “Remote Customer Acquisition”. Vakıf Katılım, the only bank that increased its ranking by steadily increasing its performance in the period examined by years, took its place in the first place by efficiently using its equity capital, which increased its net profit by 70% compared to 2022. It is thought that the fact that the bank’s non-performing receivables ratio is low compared to other participation banks contributed to its success in 2023. Albaraka Türk was the bank with the lowest performance in terms of financial success in all years except

2021. In the last four years, except for 2019, Vakıf Katılım and except for 2023, Emlak Katılım were in the top three.

As a result, it is important for banks, which are of great importance for the country's economy, to use their resources effectively and efficiently due to competition in the sector. Therefore, performance evaluations of banks should be made and necessary measures should be taken as a result of the evaluation.

The use of only 8 criteria for performance analysis in the study, the limitation of the period to 2019-2023, and the use of only two methods can be considered as limitations. Considering these limitations in future studies can add depth to the literature.

ERKEN GÖRÜNÜM